

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Elisabeth Jänes

**TEISMELISTE JA VANEMATE VAHELISTE KONFLIKTIDE SEOSD
TEISMELISTE PSÜHHOLOOGILISE KOHANEMISEGA
Magistritöö**

Juhendajad: Tiia Tulviste, PhD

Anni Tamm, PhD

Läbiv pealkiri: Konfliktide seosed kohanemisega

Tartu 2018

**Teismeliste ja vanemate vaheliste konfliktide seosed teismeliste psühholoogilise
kohanemisega**

Kokkuvõte

Käesolevas töös uurisin lapse-vanema vahelisi konflikte ning seostasin konflikti erinevaid aspekte teismeliste psühholoogilise kohanemisega. Kokku osales uurimuses 102 noort (14.–17. a). Konfliktide uurimiseks kasutasin Jamesi ja Owenssi (2005) kirjajutamismeetodit ning psühholoogilist kohanemist mõõtsin Lapse PAQ testiga – Personality Assessment Questionnaire (Tulviste & Rohner, 2010). Tüdrukute keskmine PAQ skoor oli oluliselt suurem poiste keskmisest PAQ skoorist. Konflikte mainisid 82,4% osalenud noortest. Tööst selgus, et noored kirjeldavad konflikte pigem emaga ning enim kirjeldatud emotsioon konfliktide ajal on viha. Kõige rohkem konflikte oli noortel isiklikel teemadel, nagu välimus ja hügieen, ning seoses sõpradega. Konflikti ajal kogetud emotsioonil ja konflikti lahendusviisil seost psühholoogilise kohanemisega ei leitud. Küll aga selgus, et konflikti lahendumine ennustab psühholoogilist kohanemist.

Märksõnad: konfliktid, suhted, vanemad, psühholoogiline kohanemine, noorukid.

Associations between parent-child conflicts and the psychological adjustment of adolescents

Abstract

This thesis studies the associations between the different aspects of conflicts and psychological adjustment. 102 students participated in the study (between the ages 14 and 17). The letter writing methodology of James and Owens (2005) was used to research different aspects of conflicts. Psychological adjustment was measured with Child PAQ – Personality Assessment Questionnaire (Tulviste & Rohner, 2010). 82,4% of the sample mentioned that they had conflicts with their parents. The mean score of PAQ for girls was significantly higher from the mean score for boys. More conflicts were described occurring with mothers. Negative emotion like anger was also described more often than others. Friends and personal topics like hygiene and appearance were mentioned as the main themes for conflicts. There were no significant associations between emotions or conflict resolution strategy and psychological adjustment. A significant association however was found between conflict resolution and psychological adjustment.

Keywords: conflicts, parents, adolescents, psychological adjustment, relationships.

Sissejuhatus

Noorukiiga on füüsiliste ja psühhosotsiaalsete muutuste periood (Gildemeister, 1987; Ozdemir, 2014), mistõttu võivad noored ümbritsevale keskkonnale eriti tundlikud olla. Samuti võib suureneva psühholoogilise kohanemise probleemide tekkimise ja konfliktide kogemise risk. Psühholoogiline kohanemine soodustab probleemsete olukordade ja konfliktide lahendamist. Noorukite ja vanemate vahelise stressi suurenemise põhjused jagati varem kaheks: iseloomomadused ja perekondlikud suhted (Montemayor, 1983). Hilisemad uurimused keskenduvad aga rohkem pere suhtlusmuutrite muutuste uurimisele (Montemayor, 1983). Nimelt arvatakse, et koos nooruki füüsiliste, psüühiliste ja sotsiaalsete muutustega peab muutuma ka lapse ja vanema omavaheline suhtlus ning leidma vajaliku homoöstaasi (Montemayor, 1983).

Käesolevas töös pean kohanemise mõiste all silmas protsesse, mis vahendavad toimetulekut välis- ja sisekeskkonna nõudmistega (Allik, Realo & Konstabel, 2003), terminit „konflikt“ kasutan, et kirjeldada perekonnaliikmete vahelisi verbaalselt väljendatavaid erimeelsusi (Jaycox & Repetti, 1993).

Varasemad uurimused konfliktide ja psühholoogilise kohanemise seoste uurimiseks

Konfliktide sagenemine peres on seotud nii noorukite depressiooni kui ka vaenulikkusega (Ozdemir, 2014). Ka Kuhlberg, Peña ja Zayas (2010) on leidnud, et vanemate ja teismeliste vaheliste konfliktide suurenenud arv on seotud teismeliste madala enesehinnangu, suurenenud depressiooni ja enesetapu sooritamise riskiga. Noorukite madal enesehinnang on omakorda seotud depressiooni, ärevuse, ärritatavuse ja agressiivsuse impulssidega (Allen, Hauser, Bell, & O'Connor, 1994). Seega võib konfliktide sagenemine peres olla seotud rohkemate negatiivsete emotsioonide ja kognitsioonidega.

Konflikti ei saa aga defineerida kui üdini negatiivset nähtust. Lapse ja vanema vahelised konfliktid on vajalikud lapse arenguks ning lapse ja vanema vaheliste suhete arenemiseks (Branje, van Doorn, van der Valk, & Meeus, 2009), kuna omavad ka mitmeid positiivseid tagajärgi. Dunn (2004) kirjeldab oma uurimuses seoseid konfliktide ning eneseväljendusoskuse ja koostöövõime suurenemise vahel. Samuti õpivad turvalise seotuse ja vanemate toetusega lapsed vanematelt probleemide lahendamist ning saavad kõrgema

eneseväärikuse, enesehinnangu ja hea kognitiivse funktsioneerimise (Estrada, Arsenio, Hess, & Holloway, 1987; Greenberg, Siegel, & Leitch, 1983; Parker & Benson, 2004). Leitud on ka, et head suhted vanematega parandavad oluliselt noorte enesehinnangut, sotsiaalset kompetentsi ja üldist heaolu (Ge & Conger, 1998).

Noorukieas suureneb märgatavalt vanemate ja laste vaheliste konfliktide arv (Furman & Buhrmester, 1992; Ozdemir, 2014) ning psühholoogiliste probleemide tekkimise tõenäosus suureneb just liigsete konfliktidega suhetes (Bin Yaacob, 2006; Branje, van Doorn, van der Valk, & Meeus, 2009; Peterson & Zill, 1986). Konfliktide arvu suurenemine võib olla suhte kvaliteedi languse põhjuseks (Kluwer & Johnson, 2007). Nooruki suhted vanemate ja sõpradega mõjutavad teda rohkem kui muud suhted (Adams & Laursen, 2007). Halb lapse-vanema suhte kvaliteet on seotud lapse psühholoogilise kohanemise probleemidega (Adams & Laursen, 2007), aga ka näiteks suurenenud agressiooni, ärevuse, depressiooni ja eemaldumisega (Adams & Laursen, 2007). Ka Adams ja Laursen (2007) on oma uurimuses leidnud, et toetavas suhtes on konflikt pigem konstruktiivne ja kasulik, kuid vähese toetusega suhetes võib konflikt olla destruktiivne ja kahjulik. Seega on suhte kvaliteedil konflikti kogemises suur tähtsus. Ka Collins jt (1997) kirjeldavad, et konflikti mõju on suuresti seotud konflikti esinemissageduse, selle omaduste ja suhte kvaliteediga.

Üks konflikti omadus, mis võib konflikti kogemises osa mängida, on konflikti teema. Konfliktide põhjused võivad teismeeas olla väga laiahaardelised: kool, kodutööd, majapidamistööd ja sõbrad (Allison & Schultz, 2004; Galambos & Almeida, 1992; Renk, Liljequist, Simpson, & Phares, 2005; Smetana & Gaines, 1999). Montemayor (1983) toob oma metaanalüüsis välja erinevates uurimustes leitud konfliktide põhjused. Ühes uurimuses on konfliktide põhjused jagatud näiteks kolme gruppi: majapidamistööd, väljas käimine / vaba aeg ja joomine/suitsetamine (Montemayor, 1983). Teises uurimuses, mida ta kirjeldab, on põhjusteks toodud hoopis õppimine, kool ja vaba aeg (Montemayor, 1983). Allison ja Schultz (2004) toovad välja, et konfliktide teemad võivad olla seotud konflikti intensiivsusega. Näiteks ei ole igapäevased teemad, nagu majapidamistööd, suhted ja kohustused, väga intensiivsete konfliktide põhjusteks, küll aga võivad tõsisete konfliktide põhjusteks olla sellised teemad nagu narkootikumid, seks ja religioon.

Collins jt (1997) usuvad, et enim lapse-vanema konflikte keerlevad hoopis autonoomia, kohustuste ja autoriteedi ümber. Ka Adams ja Laursen (2001) leidsid, et noorukite konfliktid

on sageli seotud vajadusega suurema autonoomia järele. Autonoomiaga seotud konfliktidel võib olla positiivne mõju näiteks teismeliste iseseisvuse suurenemisele (Fuligni, 1998). Ka Ozdemir (2014) on leidnud, et peamiselt on konfliktid seotud iseseisvuse saavutamise ja vajalikud noorukite individuaatsiooni protsessis. Seega võib konflikti tõsidust ja tagajärgi mõjutada ka näiteks konflikti teema.

Konflikti mõjutab suuresti ka noorte konfliktiaegne käitumine. Noorukite käitumine konfliktide ajal oleneb suuresti nende vanemate käitumisest, kuna noored õpivad neilt strateegiaid ja kasutavad õpitud ka oma sõprussuhetes (De Goede *et al.*, 2009). Agressiivselt käituvad noored kasutavad konfliktide lahendamiseks ka agressiivsemaid lahendamise strateegiaid (Akhtar & Bradley, 1991). Samuti on leitud seos vanemate kasutatavate agressiivsete lahendusstrateegiatega, konflikti vältimise ja noorukite psühholoogilise kohanematuse vahel (Branje *et al.*, 2009). Siinjuures leidub ka seos vanema poolt kasutatud kompromissi või arutelu ja noorte väiksemate psühholoogiliste probleemide vahel (Branje *et al.*, 2009). Selle põhjal võib arvata, et agressiivseid lahendusstrateegiaid kasutavate vanemate lapsed õpivad neilt agressiivseid strateegiaid ning see peegeldub ka psühholoogilise kohanemise probleemides.

Collins jt (1997) leidsid, et konfliktide lahendamise strateegiad jagunevad tavaliselt võimuvõitluse (vaidluse) ja vanema võimu kinnitamise (lapse allumise) vahel. Smetana ja Gaines (1999) on samuti leidnud tõestust, et enim konflikte lõppeb lapse allumise ja järeleandmisega. Branje jt (2009) uurisid konfliktide lahendusstrateegiaid longituuduurimusega. Lahendusstrateegiad jagasid nad viide gruppi: positiivne probleemi lahendus (kompromiss), konfliktidega kaasa minemine (vaidlemine), eemaldumine (endasse sulgumine), järeleandmine (allumine) ja lahkumine. Ka nemad leidsid, et negatiivsed lahendusstrateegiad, nagu vaidlemine, eemaldumine, lahkumine ja vähesel määral järeleandmine, on seotud rohkemate konfliktide, agressiooni, ärevuse ja depressiooniga. Siinkohal võib arvata, et psühholoogilise kohanemise probleemidega noored, kes tunnevad rohkem ärevust, agressiooni ja depressiooniga seotud emotsioone kui probleemideta noored, valivad suurema tõenäosusega agressiivsema strateegia (vaidlus).

Konflikte ja noorukite psühholoogilist kohanemist võivad mõjutada ka perekondlikud suhted. Davies ja Cummings (2006) on leidnud, et laste agressiivsed kognitsioonid, negatiivne emotsionaalsus ja käitumuslikud probleemid on seotud vanemate vaheliste konfliktidega.

Grych jt (2000) usuvad samuti, et noorukite agressiivse ja häiriva käitumise põhjuseks on konfliktirohke kodune keskkond. Davies ja Cummings (1994) toovad välja, et perekondlikel pingetel ja vanemate vahelistel probleemidel on suurem mõju lapse kohanemisele kui vanemate omavahelisele suhtele. Nimelt ennustavad abieluprobleemid paremini lapse kohanemis- ja käitumisprobleeme kui abielu distressi (Davies & Cummings, 1994). Peale selle on leitud, et vanemate vahelistel konfliktidel on mõju ka noorte mõtlemisele – noored hakkavad ennast tülides süüdistama (Grych *et al.*, 2000; Kinsfogel & Grych, 2004). Bauserman (2002) kirjeldab oma metaanalüüsis, kuidas vanemate perestaatus võib mõjutada noorukite kohanemist. Näiteks kirjeldasid koos elavate vanemate lapsed vähem konflikte vanematega ning lahutatud vanematega lastel esineb rohkem kohanemisprobleeme (Bauserman, 2002). Seega võivad ka perekondlikud probleemid olla seotud noorukite agressiivsemate ja vanenulikumate kognitsioonide ning kohanemisprobleemidega.

Allison ja Schultz (2004) on leidnud, et konfliktide arv suureneb noorukitel pigem emaga. Suhtlus isaga on tavaliselt fokuseeritud mängulistele tegevustele, suhtlus emaga on aga seotud õppimisega (McBride & Mills, 1993). Lieberman, Doyle ja Markiewicz (1999) leiavad, et isa toetav ja mänguline suhe lapsega muutub noorukieas pealiskaudsemaks ja kaugemaks, seda eriti tütardega. Suhtluse vähenemine isaga ja suhtluse piiramine mänguliste teemadega võib olla põhjus, miks noortel on isaga vähem konflikte kui emaga. Ozdemir (2014) toob välja, et nooruki ja ema vahelised konfliktid mõjutavad mõlema tuju ning noore vaimset tervist ja enesehinnangut negatiivselt. Siinkohal võib arvata, et enim konflikte kirjeldavad noored käesolevas töös emaga.

Isalt saadava toetuse ja suhtluse vähenemisel, muutub veelgi tähtsamaks ema toetus (Lieberman, Doyle, & Markiewicz, 1999). Isalt saadava toetuse vähenemise tõttu võivad noored tüdrukud olla märksa haavatavamais seisus ning probleemid võivad neid mõjutada rohkem kui poisse. Varasemalt on leitud, et tütreid satuvad emaga konflikti sagedamini kui pojad (Allison & Schultz, 2004, Smetana & Gaines, 1999). Selle põhjuseks võib olla isa suhtluse vähenemine lastega, eelkõige tütardega (Lieberman, Doyle, & Markiewicz, 1999). Tütarde suurem konfliktidesse sattumine võib olla seotud ka nende suurema suhtele suunatud agressiivsusega (Crick & Grotpeter, 1995). Crick ja Grotpeter (1995) usuvad, et just suhtele suunatud agressiivsus võib olla seotud psühholoogilise kohanemise probleemidega. Siinkohal on huvitav sooline erinevus: tüdrukud kasutavad pigem kaudset ja verbaalset agressiivsust ning poisid füüsilist ja otsest agressiivsust (Björkqvist, Lagerspetz, & Kaukiainen, 1992).

Seega võib arvata, et tüdrukutel on rohkem konflikte ja psühholoogilise kohanemise probleeme kui poistel.

Uurimata valdkonnad

On leitud, et nii perekondlikud kui ka lapsevanemate vahelised konfliktid on seotud laste madala psühholoogilise kohanemise (Jaycox & Repetti, 1993) ja käitumisprobleemidega (Branje, van Doorn, van der Valk, & Meeus, 2009). Seoseid on leitud ka konfliktide arvu, suhte kvaliteedi ja probleemse käitumise suurenemise vahel (Grych, Fincham, Jouriles, & McDonald, 2000). Vähesel määral on uuritud ka, missugused elemendid lapse-vanema konfliktide juures nende suhet mõjutavad, aga tavaliselt uuritakse vaid kahjulikke seoseid. Käesolevas töös uurin konflikti aspektide nagu teema, lahendusviisi, põhjuse ja lahenemise seoseid psühholoogilise kohanemisega. Siinkohal uurin nii positiivseid kui ka negatiivseid seoseid psühholoogilise kohanemise ning konflikti lahendusstrateegiate, tajutavate emotsioonide ja konflikti lahenemise vahel.

Käesolevas töös kasutasin lapse ja vanema vaheliste konfliktide uurimiseks kirjajutamismeetodit (James & Owens, 2005). See võimaldab uurida toimunud konflikte ning annab teavet selle kohta, kuidas noored konflikte tajuvad ja kogevad. Käesolevas töös uurisin hiljuti aset leidnud noorte ja vanemate vahelisi konflikte ning noortel paluti täpsemalt välja tuua viimane kogetud konflikt. Hiljuti kogetud konflikti kirjeldamine hoiab ära mõjutused, mis tekivad ajaga, ning tõstab tõenäosust, et kirjeldatakse just igapäevaseid konflikte (Laursen, Coy, & Collins, 1998). Kirjajutamismeetodil on veel arvukalt eeliseid. Rasmussen ja Tomm (1992) on kirjeldanud kirjajutamismeetodi kasutamist näiteks psühhoteraapias, kus kirja kirjutamine aitab kliendil oma emotsioone väljendada ja läbi mõelda, mida ta täpselt öelda soovib. See meetod võimaldas ka käesolevas uurimuses kirjutajal oma tunded läbi mõelda ning tagasivaadates olukorda ja põhjuseid paremini mõista.

Töö eesmärk ja hüpoteesid

Käesoleva töö eesmärk on leida vastus küsimusele, kas lapse ja vanema vahelistel konfliktidel on seoseid psühholoogilise kohanemisega.

Täpsemalt on eesmärgiks uurida

1) konflikti ajal tajutavate emotsioonide, konflikti lahendamise strateegiate ja konflikti lahenemise seoseid psühholoogilise kohanemisega;

2) sugude vahelisi erinevusi konflikti lahendamise strateegiates, emotsioonide tajumises ja konflikti lahenemises.

Töös püstitasin järgmised hüpoteesid:

H1: Negatiivsed tunded (viha ja ärritatavus) konflikti ajal ennustavad psühholoogilise kohanemise probleeme.

H2: Agressiivne käitumine konflikti ajal (vastu vaidlemine) ennustab psühholoogilise kohanemise probleeme.

H3: Konflikti lahenemine ennustab psühholoogilist kohanemist.

Meetod

Valim

Uurimuses osalesid 9. ja 10. klassi õpilased Eesti põhi- ja keskkoolidest. Valim koosnes 102st 14- kuni 17-aastasest noorest ($M = 16,01$; $SD = 0,70$). Uurimuses osales 77 tüdrukut (75,5%) ja 25 poissi (24,5%).

Materjalid ja protseduur

Küsitlus viidi läbi interneti teel. Klassijuhatajatel paluti esmalt edastada e-kooli portaali kaudu vanematele nõusoleku lehed (vt Lisa 1). Vanema nõusolekul saadeti küsitlus portaali kaudu noortele. Küsitluse täitmine oli vabatahtlik ja konfidentsiaalne. Enne küsitluse täitmist tuli noortel ära märkida oma sugu ja vanus.

Konfliktid vanematega. Teismeliste ja vanemate vaheliste konfliktide uurimiseks kasutasin Jamesi ja Owensi (2005) kirjajakirjutamismeetodit, mida kohandasin vastavalt käesolevale uurimusele. Kirjajakirjutamismeetod uuris algselt tüdrukute vahelisi konflikte, seega muutsin küsimusi uurimaks lapse ja vanema vahelisi konflikte. Teismelistel paluti kirjutada viimati aset leidnud konflikti kohta ja seejuures juhendada viiest avatud küsimusest: 1. Missugune oli Sinu viimane konflikt lapsevanemaga, kirjelda seda olukorda: mis oli konflikti teema ja kes olid selle osapooled? 2. Mis oli Sinu hinnangul konflikti tekkimise põhjus? 3. Kuidas Sa ennast selles olukorras tundsid: kirjelda emotsioone ja mõtteid, mis sind valdasid? 4. Kuidas Sa konfliktolukorras käitusid? 5. Kuidas konflikt lahenes, või kui konflikt kestab veel, kirjelda hetkeolukorda? Teismeliste vastused jagasin antud uurimuse jaoks loodud

kodeerimissüsteemi alusel kategooriatesse. Tabelis 1 on esitatud näiteid küsimuste vastustest ning selgitatud kodeerimissüsteemi kategooriate jagunemist.

Esimese küsimuse “Missugune oli Sinu viimane konflikt lapsevanemaga, kirjelda seda olukorda: konflikti teema ja osapooled?” kodeerimisel oli kolm osa, kuna see andis konflikti kohta kolme sorti teavet: 1.1. Kas konflikt esines (1 – konflikt esines, 2 – konflikti ei esinenud)? 1.2. Kellega konflikt esines (1 – laps ja ema, 2 – laps ja isa, 3 – laps ja mõlemad vanemad)? 1.3. Mis teemal konflikt oli (1 – kool, 2 – majapidamistööd ja kodu, 3 – sõbrad ja vaba aeg, 4 – muu isiklik). Konflikti puudumisel käesolevat küsitlust rohkem ei täidetud, konflikti olemasolul vastati aga kõigile järgnevatele küsimustele. Teisi küsimusi kodeerimisel osadeks jagama ei pidanud ning kõik kategooriad leiab tabelist 1. Konflikti teemade kodeerimisel lähtuti kategooriate tekitamisel varasematest uurimustest (Montemayor, 1983). Kasutatud lahendusstrateegiate kategooriate loomisel lähtuti samuti varasematest uurimustest (Branje jt, 2009).

Tabel 1. *Konfliktide kodeerimine. Näited vastustest*

Küsimus	Kategooriad	Näide
Missugune oli Sinu viimane konflikt lapsevanemaga, kirjelda seda konflikti olukorda: konflikti teema?	1 – kool 2 – majapidamistööd ja kodu 3 – sõbrad ja vaba aeg 4 – muu isiklik	1 – „Gümnaasiumi valimine. Vanemad tahtis, et sihiksin peamiselt hugo treffneri poole, aga mina arvasin, et see pole päris reaalne arvestades kui palju inimesi tahavad sinna sisse saada ja et minu soovitud suund täitub olümpjaadi lastega. Mina tahtsin rohkem mujale proovida.“ 2 – „Oli vaja vannituba ära koristada ja emale ei meeldinud see, et ma olin ühe väikese osakese jätnud koristamata.“ 3 – „Viimane konflikt emaga oli siis kui ta ei lasknud mul õhtul kauem õue jääda.“ 4 – „Ema ei lubanud osta poest deodoranti, väites et see liiga kallis ja selle jaoks pole raha. Küsisin

vastu, et kas isa makstavad rahad ei ole lapse hügieenitarvete soetamiseks.“

Kes olid konflikti osapooled?	1 – laps ja ema 2 – laps ja isa 3 – laps ja mõlemad vanemad	1 – „Meil oli emaga konflikt kodu majapidamise tööde suhtes ja ta sai väga pahaseks, et ma ei olnud teinud seda või toda asja, sest ma ei kuulanud teemaarust teda.“ 2 – „Minu ja isa vahel. Isa pole 16 aastat minust väga välja teinud ja meil on rohkem olnud selline tuttavate suhe, kuid nüüd kus mul kooliga on natuke raskem, tuleb tema ja hakkab mulle moraali lugema.“ 3 – „Vanemad arvavad, et taimetoitlus on tervisele kahjulik. Osapoolteks mina ning mu ema ja isa“
-------------------------------	---	--

Mis oli Sinu hinnangul konflikti tekkimise põhjus?	1 – lapse süü 2 – vanema süü 3 – mõlema osalise süü	1 – „Ilmselt minu loll käitumine.“ 2 – „Ema ei suua leppida et olen suureks kasvanud.“ 3 – „Minu ja ema vahelised erimeelsused.“
--	---	--

Kuidas selles tundsid: emotsioone mõtteid, mis valdasid?	Sa kirjelda ja mis sind	1 – vihane/närvis 2 – rahulik/ükskõikne 3 – kurb/tusane 4 – ei mäleta oma emotsioone	1 – „Vihane olin, tahtsin midagi lüüa.“ 2 – „Üldjoontes ei tekkinud mingeid emotsioone, sest konflikt oli väike ja erilist põhjust ei olnud, mis oleks tuju alla tõmmanud või nutma pannud või üks kõik mida muud.“ 3 – „Ikka olen kurb kui tüli tekib ja tunnen end pahasti“ 4 – „Ma ei mäleta väga.“
--	-------------------------	---	---

Kuidas konfliktolukorras käitusid?	Sa	1 – põgenesin konflikti eest (lahkusin) 2 – allusin vanemale (vabandasin) 3 – vaidlesin konflikti üle (õigustasin end) 4 – käitusin ükskõikselt (endasse tõmbumine)	1 – „Tusatsesin kuni jooksin oma tuppa ja panin ukse kinni. Järgmine päev oli tuju halb.“ 2 – „Seletasin emale, et see oli kogemata ja vabandasin.“ 3 – „Rääkisin rahulikult, kuid ärritatult ja vaidlesin mõttetult, teades, et isegi kui ema laseks minna, ei läheks.“ 4 – „Ma olin vaikne ega öelnud midagi.“
------------------------------------	----	--	---

Kuidas lahened, või konflikt kestab kirjelda hetkeolukorda?	konflikt või kui kirjelda	1 – konflikt lahenes 2 – konflikt ei ole veel lahenenud	1 – „Rääkisime veidi ja ei tülitsenud, konflikt sai lahendatud“ 2 – „See ei lahenenudki. Ma lihtsalt leppisin sellega mis ta ütles ning hoian kõike endas“
---	---------------------------	--	---

Psühholoogiline kohanemine. Psühholoogilist kohanemist mõõtsin PAQ-testiga (Rohner & Khaleque, 2005; Tulviste & Rohner, 2010). PAQ-test koosneb 42st küsimusest, mis mõõdavad seitset alaskaalat. Igasse alaskaalasse kuulub 6 väidet, mida hinnatakse 4-palli skaalal, kus 1 tähendab „peaaegu mitte kunagi“, 2 „harva“, 3 „mõnikord“ ja 4 „peaaegu alati“. PAQ-küsimustiku alaskaalad on vaenulikkus/agressioon (nt „Mõtlen kuidas kellegagi tülitseda või talle halba teha“), sõltumine teistest (nt „Mulle meeldib, kui ema minuga palju tegeleb“), negatiivne enesehinnang (nt „Kui kohtan kedagi, keda ma ei tunne, siis arvan, et ta on minust parem“), negatiivne eneseadekvaatus (nt „Arvan, et olen hädavares“),

emotsionaalne tundetus (nt „Mul on raske kellelegi, kes mulle meeldib, välja näidata, mida ma tegelikult tunnen“), emotsionaalne ebastabiilsus (nt „Olen ühel hetkel rõõmus ja õnnelik ja järgmisel hetkel kurb ja õnnetu“) ja negatiivne maailmavaade (nt „Minu meelest on maailm ohtlik paik“).

Seitsme alaskaala kogusummad annavad PAQ üldskoori, mida kasutasin ka käesolevas töös sugude vaheliseks võrdluseks ning seoste uurimiseks konfliktidega. Võimalikud skoorid jäävad 42 (minimaalne) ja 168 (maksimaalne) vahele. Käesolevas uurimuses oli küsimustiku reliaablus $\alpha = 0,895$.

Statistiline andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutasin andmetöötlusprogrammi *IBM SPSS Statistics 21*. Esmalt vaatlesin uurimuses osalenute PAQ-testi üldskoori. Konflikte kogunud ja mitte kogunud teismeliste vaheliste ning sooliste erinevuste uurimiseks kasutasin vastavalt andmete sobivusele hii-ruut testi (*Chi-squared test*) või T-testi.

Seoste leidmiseks konflikti aspektide, soo ja PAQ skoori vahel kasutasin multinominaalset logistilist regressioonanalüüsi. Sõltuva muutujana kasutasin psühholoogilist kohanemist/kohanematust ning faktoritena sugu ja konflikti aspekti. Psühholoogilise kohanemisega noorte ja psühholoogilise kohanemise probleemidega noorte konfliktide kogemise võrdlemiseks, jagasin noored PAQ skoori põhjal kahte gruppi ehk tegin PAQ skoorist kategooriaalse tunnuse. PAQ skoori lõikepunkt on 105, kusjuures skoor, mis on 105 või suurem, viitab psühholoogilise kohanemise probleemide olemasolule. Seetõttu paigutasin esimesse gruppi noored, kelle PAQ skoor oli 104 või väiksem, ehk kohanemisprobleemideta noored ja teise gruppi noored, kelle PAQ skoor oli 105 või suurem, ehk psühholoogilise kohanemise probleemidega noored.

Tulemused

Konfliktid vanematega

Konflikte vanematega kirjeldas 82,4% valimist ehk 84 inimest. Konflikti esinemist mainis 67 tüdrukut (87% osalenud tüdrukutest) ja 17 poissi (68% osalenud poistest). Sooliste erinevuste leidmiseks konfliktide aspektide juures kasutasin hii-ruut testi.

Konflikti olemasolu ja puudumise ning nooruki soo vahelise seose uurimiseks kasutasin samuti hii-ruut testi. Hii-ruut testist selgus, et oluliselt rohkem konflikte on kirjeldanud tüdrukud, $\chi^2(1) = 5,61, p = 0,018$.

Enim mainiti konflikti teise osalisena ema. 58,8% tüdrukutest ja 64,7% poistest mainisid konflikte emaga. Teisena mainiti konflikte mõlema vanemaga (25% tüdrukuid ja 35,5% poisse). Konflikte isaga mainis 16,2% tüdrukutest, poisid konflikte isaga ei kirjeldanud. Hii-ruut test olulist seost soo ja konflikti poolte vahel ei näidanud ($\chi^2(2) = 3,36, p = 0,186$).

Samuti ei olnud seoseid soo ja konflikti teema vahel, $\chi^2(3) = 3,61, p = 0,307$. Konflikti põhjusena mainisid tüdrukud enim isiklikke teemasid (38,2%). Teisena mainiti konflikte seoses sõprade ja vaba ajaga (29,4%) ning kolmandana kodu ja majapidamistöödega (17,6%). Vähim mainiti konflikte seoses kooliga (14,7%). Poisid märkisid konfliktide teemana enim kooli ning sõbrad ja vaba aja (mõlemad 29,4%). Teisena mainiti majapidamistööid ja kodu (23,5%) ning viimasena muid isiklikke teemasid (17,6%).

Enim mainitud konflikti põhjuseks oli vanema süü (tüdrukutel 57,4% ja poistel 70,6%). Teisena mainiti oma süüd (tüdrukutel 38,2% ja poistel 29,4%). Mõlema osalise süüd konfliktis nägi 4,4% tüdrukutest. Hii-ruut testiga olulist seost soo ja põhjuse vahel ei leitud ($\chi^2(2) = 1,44, p = 0,487$).

Noorte enim tajutud emotsioon oli viha ja närvilisus (tüdrukutel 55,9% ja poistel 58,8%). Tüdrukud tundsid ennast tihti ka kurvana (33,8%) ning mõnel korral mainiti ka ükskõiksust (5,9%) ja emotsioonide mitte mäletamist (4,4%). Poisid mainisid peale viha veel ükskõiksust (23,5%) ja kurbust (17,7%). Olulisi seoseid tunnetatud emotsioonide ja soo vahel ei leidunud, $\chi^2(3) = 6,43, p = 0,092$.

Tüdrukute ja poiste enim mainitud käitumisviis oli vaidlemine ja oma seisukohtade õigustamine (vastavalt 48,5% ja 47,1%). Tüdrukud mainisid seejärel põgenemist (25%), allumist (17,6%) ja ükskõikselt käitumist (8,9%). Poisid mainisid allumist (23,5%), ükskõikselt käitumist (17,7%) ja põgenemist (11,7%). Käitumisviisi ja soo vahel olulisi seoseid ei leitud, $\chi^2(3) = 2,322, p = 0,508$.

Enamikel juhtudel konflikt lahenes (65,7% tüdrukutel ja 64,7% poistel). Konflikt ei lahenenud 34,3% tüdrukutest ja 35,3% poistest. Konflikti lahenumise ja soo vahel seoseid ei olnud, $\chi^2(1) = 0,006$, $p = 0,940$).

Valimis (N = 102) oli 17 noort (16,7%), kes ei olnud konflikte kogenud. Konflikte ei olnud kogenud 8 poissi (47,1%) ja 9 tüdrukut (52,9%).

Psühholoogiline kohanemine

Psühholoogilise kohanemise (N = 102) üldskoorid jäid vahemikku 68 kuni 136 ($M = 99,19$; $SD = 16,29$). PAQ skoori lõikepunkt on 105. Alla lõikepunkti skoori jäi 65 (63,73%) inimest valimist, mis tähendab, et nendel 65 noorel puuduvad probleemid psühholoogilise kohanemisega. Üle lõikepunkti skoori ehk 105 või rohkem sai tulemuseks 37 inimest valimist (36,27%). Umbes kolmandikul valimist on psühholoogilise kohanemise probleemid. Tüdrukute (n = 77) seas oli keskmine PAQ skoor 102,04 ($SD = 15,73$). Poiste (n = 25) keskmine PAQ skoor oli 90,40 ($SD = 15,06$). Sooliste erinevuste leidmiseks kasutasin sõltumatute valimite T-testi. Tüdrukute PAQ skoorid olid poiste skooridest kõrgemad ($t(101) = -60,892$, $p < 0,001$).

Konfliktide seosed psühholoogilise kohanemisega

Psühholoogilise kohanemise ja konfliktide seoste uurimise valim koosnes 85 noorukist, kuna 17 noort konflikte ei kogenud. Konflikte kogenud noorte keskmine PAQ skoor oli 100,61 ($SD = 16,71$). Konfliktide ja kohanemise vaheliste seoste uurimiseks viisin läbi multinominaalse logistilise regressiooni. Multinominaalse logistilise regressioonanalüüsi tegin iga konflikti aspekti kohta eraldi ning psühholoogilist kohanemist kasutasin kategooriaalse tunnuseks. Psühholoogilist kohanemist kasutasin kategooriaalse tunnuseks, et võrrelda psühholoogilise kohanemise probleemideta ja kohanemisprobleemidega noorukite andmeid. Mudeli headust hindasin Pearsoni Chi-Square abil.

Konflikti esinemine. Konflikti esinemise seost psühholoogilise kohanemisega uurisin regressioonanalüüsiga. Mudelisse panin võrdluskategooriaks psühholoogilise kohanemise. Konflikti esinemise ja psühholoogilise kohanemise probleemide vahel statistiliselt olulist seost ei olnud ($B=1,482$, $p= 0,063$, $df=1$). Puudusid ka soolised erinevused. Mudeli headust hindasin Pearsoni Chi-Square abil: 8,545, $df = 2$, $p = 0,014$.

Konflikti teema. Mudelis panin võrdluskategooriaks psühholoogilise kohanemise. Psühholoogilise kohanemise, soo ja teemade vahel olulisi seoseid ei leidunud. Mudeli headust hindasin Pearsoni Chi-Square abil: $3,998$, $df = 4$, $p = 0,406$.

Osalised. Regressioonanalüüsis panin võrdluskategooriaks psühholoogilise kohanemise. Psühholoogilise kohanemise probleemide olemasolul seost konflikti teise poolega ei olnud, siinjuures ka emaga ($B = 1,071$, $p = 0,054$, $df = 1$). Mudeli headust hindasin Pearsoni Chi-Square abil: $6,807$, $df = 3$, $p = 0,078$.

Põhjus. Nende tunnuste vaheliste seoste uurimiseks panin mudelis sõltuvaks muutujaks psühholoogilise kohanemise/kohanematuse, faktoriteks soo ja põhjuse ning võrdlus kategooriaks panin psühholoogilise kohanemise. Psühholoogilisel kohanemisel seost konflikti põhjusega ei olnud, puudusid ka soolised erinevused. Mudeli headust hindasin Pearsoni Chi-Square abil: $1,592$, $df = 3$, $p = 0,661$.

Emotsioonid. Selleks, et leida psühholoogilise kohanematuse seosed soo ja konfliktide ajal kogetud emotsioonidega, panin mudelisse sõltuvaks muutujaks psühholoogilise kohanematuse/kohanemise ning faktoriks emotsioonid ja sugu. Võrdluskategooriaks on pandud psühholoogiline kohanemine. Seosed aga psühholoogilise kohanemise ega sooga ei leidunud. Seetõttu ei saa ka esimene hüpotees kinnitust. Mudeli headust hindasin Pearsoni Chi-Square abil: $4,084$, $df = 4$, $p = 0,395$.

Käitumisviis. Mudelisse panin sõltuvaks muutujaks noorte psühholoogilise kohanemise/kohanematuse, faktoriteks olid sugu ja käitumisviisid. Võrdluskategooriaks panin psühholoogilise kohanemise. Soolisi ega psühholoogilise kohanemisega seotud erinevusi ei leidunud. Seetõttu ei saa kinnitada ka teist hüpoteesi. Mudeli headust hindasin Pearsoni Chi-Square abil: $3,097$, $df = 4$, $p = 0,542$.

Lahenemine. Regressioonanalüüsi mudelisse panin võrdluskategooriaks psühholoogilise kohanemise. Siit selgus seos konflikti lahenemise ja psühholoogilise kohanemise vahel. Nimelt on konflikt lahenenud pigem psühholoogiliselt kohanenud noorel kui kohanemisprobleemidega noorel ($B = -1,094$, $p = 0,023$, $df = 1$). Siinkohal saab kinnitust kolmas hüpotees. Mudeli headust hindasin Pearsoni Chi-Square abil: $6,720$, $df = 2$, $p = 0,035$.

Arutelu

Töö eesmärk oli uurida konfliktide seoseid noorukite psühholoogilise kohanemise ja psühholoogilise kohanemise probleemidega. Seoste uurimiseks püstitasin kolm hüpoteesi. Esimese hüpoteesi kohaselt ennustavad negatiivsed tunded konflikti ajal psühholoogilise kohanemise probleeme, teise hüpoteesi kohaselt ennustab agressiivne käitumine konflikti ajal psühholoogilise kohanemise probleeme ning kolmanda hüpoteesi kohaselt ennustab konflikti lahenemine psühholoogilist kohanemist. Varasematest uurimustest on teada, et konfliktid omavad suurt mõju noorte psüühikale, sealhulgas kohanemisele. Käesolev töö kinnitas, et seos on olemas. Nimelt leidsin, et konflikti lahenemine ennustab nooruki psühholoogilist kohanemist.

Konfliktid on lapse-vanema suhtes tavaline nähtus (Branje, van Doorn, van der Valk, & Meeus, 2009). Ka läbiviidud uurimuses kirjeldas 82,4% noorukitest konflikti ühe või mõlema vanemaga. Töös selgus aga huvitav asjaolu, et oluliselt rohkem on noori, kellel puuduvad psühholoogilise kohanemise probleemid. Seega kogevad noored konflikte, olenemata psühholoogilisest kohanemisest. Käesolev asjaolu, et töös osales oluliselt rohkem psühholoogilise kohanemise probleemideta noori, võib aga olla põhjuseks, miks seosed psühholoogilise kohanemise ja konfliktide vahel nõrgaks või puudulikuks jäid.

Varasemalt on leitud, et konflikte kogevad rohkem tüdrukud (Allison & Schultz, 2004). Ka käesolevas töös kirjeldasid tüdrukud rohkem konflikte kui poisid. Tüdrukute suurem konfliktidesse sattumine võib olla seotud näiteks nende suhtele suunatud agressiivsusega (Crick & Grotpeter, 1995). Üheks põhjuseks, miks tüdrukud rohkem konflikte kirjeldasid, võib olla ka tüdrukute PAQ skoorid, mis olid oluliselt kõrgemad kui poistel. Tüdrukute kõrgemad skoorid võivad tähendada, et nende seas on ka rohkem kohanemisprobleemidega noori. Põhjuseks võib olla aga ka valimi sooline ebavõrdsus. Võimalik, et kui uurimuses oleks osalenud rohkem poisse, oleks ka nende seas rohkem konflikte kirjeldatud.

Varasemalt on leitud ka, et konflikte kogevad noored enim emaga (Allison & Schultz, 2004). Töös selgus, et noored kirjeldasid rohkem konflikte emaga kuid see ei olnud statistiliselt oluline. Emade mainimine aga konflikti osalisena võib olla seotud isade vähenenud suhtlemisega laste noorukieas (Lieberman, Doyle, & Markiewicz, 1999). Mõjutajaks võivad

olla ka peresuhted. Näiteks ei võetud töös arvesse noorukite vanemate perekonnaseisu. Bausermani (2002) kohaselt kogevad lahutatud vanematega elavad noorukid kogevad konflikte pigem selle vanemaga, kellega koos elatakse. Üldjuhul on selleks vanemaks ema (Derman, 2000). Varasemalt on leitud ka asjaolu, et tüdrukud satuvad rohkem emaga konfliktidesse kui poisid (Smetana & Gaines, 1999). Käesolevas töös ei olnud tütre ja ema vahelise konflikti kogemise vahel seos samuti statistiliselt oluline. Seose puudumise põhjuseks võib taaskord olla sooline ebavõrdus.

Konfliktid võivad aset leida väga erinevatel teemadel. Varasemalt on leitud, et noorte enim mainitud teemad on kool, kodutööd, majapidamistööd ja sõbrad (Allison & Schultz, 2004; Galambos & Almeida, 1992). Kõiki neid teemasid mainiti ka käesolevas töös, kuid enim konflikte kogesid noored väga isiklikel teemadel ja seoses sõpradega. Noored mainisid isiklike teemade all nii hügieeni, riietuse kui ka välimusega seotud konflikte. Varasemates uurimustes on leitud, et hügieeni, välimuse ja kooliga seotud konfliktid on seotud autonoomia suurenemisega noorukieas (Smetana, 1988). Seega võivad teatud konflikti teemad noorukit positiivselt mõjutada, siinkohal tuleb aga arvestada konfliktis oleva suhte omadusi. Käesolevas uurimuses seost konflikti teema ja psühholoogilise kohanemise vahel aga ei leitud. Selle põhjuseks võib olla asjaolu, et käesolevalt mainitud teemad on aktuaalsed kõikidele noortele, nii psühholoogilise kohanemise probleemidega kui probleemideta noortele.

Tavaliselt seostatakse konflikte negatiivsete emotsioonide ja halbade suhetega. Nagu sissejuhatuses mainiti, on leitud seoseid konfliktide ja noorukite vaenulikkuse, depressiooni ja ärritavuse vahel (Allen, Hauser, Bell, & O'Connor, 1994; Ozdemir, 2014; Kuhlberg, Peña, & Zayas, 2010). Käesolevas töös püstitatud esimene hüpotees, mis uuris konfliktiaegsete negatiivsete emotsioonide seoseid psühholoogilise kohanemise probleemidega, ei saanud aga kinnitust. Tulemused näitasid, et noored kogesid küll negatiivsed emotsioone, kuid statistiliselt olulist seost psühholoogilise kohanematuslega ei leidunud. Seose puudumist võib selgitada asjaolu, et noorukieas suureneb konfliktiaegsete negatiivsete afektide kogemine (Laursen, Coy, & Collins, 1998). Seega ei olene psühholoogiline kohanemine negatiivse emotsiooni kogemisest, kuna konflikt kui osaliste vaheline vastuolu tekitab negatiivseid emotsioone, olenemata konflikti teemast või lahendusviisist.

Varasemalt on leitud, et konfliktide lahendamise strateegiad jagunevad tavaliselt võimuvõitluse (vaidlus) ja vanema võimu kinnitamise (lapse allumine) vahel (Collins *et al.*, 1997). Töö teine hüpotees uuriski konflikti lahendamise strateegia seost psühholoogilise kohanematusesega, hüpotees aga kinnitust ei saanud. Selgus, et kuigi noored vaidlevad vanematele pigem vastu kui käituvad ükskõikselt, siis statistiliselt olulist seost sellel psühholoogilise kohanematusesega ei leidunud. Selle põhjuseks võib olla asjaolu, et noored kasutavad tegelikult mitut strateegiat, kuid mainisid vaid ühte. Näiteks kui noored konflikti lahendamiseks vanemate tahtmisele alluvad, siis saab konfliktide esinemist seostada rohkem väljapoole ulatuvate probleemidega (Branje, van Doorn, van der Valk, & Meeus, 2009). Kasutades aga strateegiate kombinatsioone, saab konfliktide esinemist seostada sissepoole suunatud probleemidega (Branje, van Doorn, van der Valk, & Meeus, 2009). Seega tuleks konfliktide lahendusstrateegiate seoseid psühholoogilise kohanemisega uurida nii, et arvestatakse strateegiate kombinatsioonide kasutamise võimalusega.

Agressiivseid konflikti lahendusstrateegiaid kasutavatel noortel võib konflikti tagajärjeks olla nii vanematega suhtluse jätkumine kui ka vanematest eemaldumine (Collins *et al.*, 1997). Kolmanda hüpoteesiga uurisin konflikti lahenemise seost psühholoogilise kohanemisega ning hüpotees leidis ka kinnitust. Nimelt ennustas konflikti lahenemine noorukite psühholoogilist kohanemist. Siinjuures võib mängida tähtsalt rolli asjaolu, et konflikti lahenemine suurendab lapse ja vanema suhte kvaliteeti ning vähendab sellega psühholoogilise kohanemise probleemide teket. Nimelt varasemalt on leitud, et halb lapse-vanema suhte kvaliteet on seotud laste psühholoogilise kohanemise probleemidega (Adams & Laursen, 2007). Käesoleva töö tulemusi võib seletada ka see, et psühholoogiline kohanemine on oluline faktor noorte konfliktikäitumises, pannes neid eelistama konflikti lahenemist soodustavat käitumist. Siinjuures võib psühholoogiline kohanemine olla ka edaspidistes tülides konfliktide lahenemist soodustav faktor. Seega võib seos psühholoogilise kohanemise ja konflikti lahenemise vahel olla ka teistpidine.

Töö piirangud ja puudused

Noorukite konflikte mõjutavad nii perekondlikud suhted kui ka isikuomadused (Montemayor, 1983). Nii peresuhted kui ka isikuomadused mõjutavad kogetud konfliktide arvu, intensiivsust ja lahenemist. Käesolevas töös neid mõjutusi arvesse ei võetud, seega on töö üheks piiranguks selles kasutatud meetod. Käesoleval juhul koguti teavet vaid konfliktide ja psühholoogilise kohanemise kohta. Kuna andmeid koguti vaid noorukite vaateväljast, on

tegemist ühepoolse arvamusega nii konflikti tekkepõhjustest kui ka lahendustest ning ei pruugi peegeldada tegelikku olukorda. Selle asemel oleks pidanud teabe kogumiseks kasutama mitut allikat (nt lapsevanemaid, sõpru, õpetajaid).

Töö üheks puuduseks on ka väike valim. Kuna uurimuses osalejad olid alaealised, siis tuli enne küsitluse läbiviimist küsida nende vanematelt luba. Kahjuks aga ei pööratud palvele suurt tähelepanu või ei soovitud lasta oma lastel uurimuses osaleda. Siinkohal on ka võimalik, et oma nõusoleku andsid vaid need vanemad, kes tunnevad, et nende suhe lapsega on hea. Seega ei pruukinud need lapsed, kellel on vanematega palju konflikte, uurimuses osaledagi. See tekitab aga olukorra, kus uurimuses osalenud lapsed ei peegelda tegelikku olukorda. Väikese valimiga seonduvalt on puuduseks ka sooline ebavõrdsus. Kahjuks olid uurimuses osalejad ülekaalukalt naissoost ning meessoost osalejad moodustasid vaid kolmandiku valimist.

Kokkuvõte

Käesoleva töö käigus selgus, et noorukid kirjeldasid konfliktide ajal enim negatiivseid emotsioone, kuid sellel ei olnud seost psühholoogilise kohanemise probleemidega. Konfliktide lahendamise strateegiatest oli populaarseim vastuvaidlemine, negatiivse strateegia ja kohanemise probleemide vahel seost aga ei leidunud. Oluline erinevus oli aga soo ja PAQ-skooride vahel. Tüdrukute PAQ skoorid olid oluliselt kõrgemad kui poistel. Samas selgus, et oluliselt rohkem on noori, kellel puuduvad psühholoogilise kohanemise probleemid. Samuti leidsin, et lapsevanema ja nooruki vahelise konflikti lahenemine mõjutab nooruki psühholoogilist kohanemist. Nimelt ennustab konflikti lahenemine psühholoogilist kohanemist. Siinkohal tuleks välja selgitada, kas selle seose juures mängivad rolli ka muud mõjutajad, nagu perekondlikud suhted (nt vanemate perekonnaseis) või isikuomadused. Samuti tasuks uurida, kas seos kehtib ka teistpidi.

TÄNUSÕNAD

Täna abi ja nõuannete eest juhendajaid Tiia Tulvistet ja Anni Tamme.

Viited:

- Adams, R., & Laursen, B. (2001). The organization and dynamics of adolescent conflict with parents and friends. *Journal of Marriage and Family*, 63, 97-110.
- Adams, R.E., & Laursen, B. (2007). The correlates of conflict: Disagreement is not necessarily detrimental. *Journal of Family Psychology*, 21, 445-458. Google Scholar, Crossref, Medline, ISI
- Ahmed, R.A., Rohner, R.P., & Carrasco, M.A. (2011). Relations between psychological adjustment and perceived parental, sibling, best friend and teacher acceptance among Kuwaiti
- Akhtar, N., & Bradley, E. J. (1991). Social information processing deficits of aggressive children: Present findings and implications for social skills training. *Clinical Psychology Review*, 11(5), 621-644.
- Allen, J. P., Hauser, S. T., Bell, K. L., & O'Connor, T. G. (1994). Longitudinal assessment of autonomy and relatedness in adolescent- family interactions as predictors of adolescent ego development and self- esteem. *Child development*, 65(1), 179-194.
- Allik, J., Realo, A., & Konstabel, K. (2003). Isiksus ja kohanemine. *Isiksusepsühholoogia* (pp. 139-168). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Allison, B. N., & Schultz, J. B. (2004). Parent-adolescent conflict in early adolescence. *Adolescence*, 39(153), 101.
- Amato, P. R. (1986). Marital conflict, the parent-child relationship and child self-esteem. *Family Relations*, 403-410.
- Amato, P. R., & Fowler, F. (2002). Parenting practices, child adjustment, and family diversity. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 703-716.
- Barnes, G. M., & Farrell, M. P. (1992). Parental support and control as predictors of adolescent drinking, delinquency, and related problem behaviors. *Journal of Marriage and the Family*, 763-776.
- Bauserman, R. (2002). Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: a meta-analytic review. *Journal of Family psychology*, 16(1), 91.
- Beyers, W. & Goossens, L. (1999). Emotional autonomy, psychosocial adjustment and parenting: Interactions, moderating and mediating effects . *Journal of Adolescence*, 22(6), 753-769.

- Bin Yaacob, M. J. (2006). PARENT-ADOLESCENT RELATIONSHIPS AND ITS ASSOCIATION TO ADOLESCENTS' SELF-ESTEEM. *Malaysian Journal Of Medical Sciences*, 13(1), 21-24.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M., & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive behavior*, 18(2), 117-127.
- Bowlby, J. *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books, 1969.
- Branje, S. J., van Doorn, M., van der Valk, I., & Meeus, W. (2009). Parent-adolescent conflicts, conflict resolution types, and adolescent adjustment. *Journal Of Applied Developmental Psychology*, 30(2), 195-204. doi:10.1016/j.appdev.2008.12.004
- Carrasco, M. A., & Rohner, R. P. (2011). Relationship between perceived parental acceptance and children's psychological adjustment in the context of differential parental power and prestige. Manuscript submitted for publication.
- Collins, W. A., Laursen, B., Mortensen, N., Luebker, C., & Ferreira, M. (1997). Conflict processes and transitions in parent and peer relationships: Implications for autonomy and regulation. *Journal of Adolescent Research*, 12(2), 178-198.
- Collins, W., & Steinberg, L. (2006). Adolescent development in interpersonal context. *Handbook of child psychology* (6th ed., Vol. 3, pp. 1003-1067). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social- psychological adjustment. *Child development*, 66(3), 710-722.
- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological bulletin*, 116(3), 387.
- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (2006). Interparental discord, family process, and developmental psychopathology. *Developmental Psychopathology, Second Edition*, 86-128.
- De Goede, I. H. A., Branje, S. J. T., Delsing, M. J. M. H., & Meeus, W. H. J. (2009). Linkages over time between adolescents' relationships with parents and friends. *Journal of Youth and Adolescence*, 38, 1304-1315.
- Derman, N. (2000) Elu stressis: alaealiste lastega üksikemade perede toimetulek. *Sotsiaaltöö* 6
- Drotar, D. (1997). Relating parent and family functioning to the psychological adjustment of children with chronic health conditions: What have we learned? What do we need to know?. *Journal of Pediatric Psychology*, 22(2), 149-165.

- Dumka, L. E., Roosa, M. W., & Jackson, K. M. (1997). Risk, conflict, mothers' parenting, and children's adjustment in low-income, Mexican immigrant, and Mexican American families. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 309-323.
- Dunn J. Children's friendships: The beginnings of intimacy. London: Blackwell; 2004.
- Estrada, P., Arsenio, W. F., Hess, R. D., & Holloway, S. D. (1987). Affective quality of the mother-child relationship: Longitudinal consequences for children's school-relevant cognitive functioning. *Developmental Psychology*, 23(2), 210.
- Fulgini, A. J. (1998). Authority, autonomy, and parent-adolescent conflict and cohesion: A study of adolescents from Mexican, Chinese, Filipino, and European backgrounds. *Developmental psychology*, 34(4), 782.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. *Child development*, 63(1), 103-115.
- Garber, J., & Little, S. A. (2001). Emotional autonomy and adolescent adjustment. *Journal of Research on Adolescence*, 16, 355-371.
- Ge, X., & Conger, R. D. (1998). Conflict and cohesion in parent-adolescent relations: Changes in emotional expression from early to midadolescence. In *Conflict and cohesion in families* (pp. 199-220). Routledge.
- Greenberg, M. T., Siegel, J. M., & Leitch, C. J. (1983). The nature and importance of attachment relationships to parents and peers during adolescence. *Journal of youth and adolescence*, 12(5), 373-386.
- Grych, J. H., Fincham, F. D., Jouriles, E. N., & McDonald, R. (2000). Interparental conflict and child adjustment: Testing the mediational role of appraisals in the cognitive-contextual framework. *Child development*, 71(6), 1648-1661.
- James, V. H., & Owens, L. D. (2005). 'They Turned Around Like I Wasn't There': An Analysis of Teenage Girls' Letters About Their Peer Conflicts. *School Psychology International*, 26(1), 71-88.
- Jaycox, L. H., & Repetti, R. L. (1993). Conflict in families and the psychological adjustment of preadolescent children. *Journal of Family Psychology*, 7(3), 344.
- Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2002a). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 54-64.
- Kinsfogel, K. M., & Grych, J. H. (2004). Interparental conflict and adolescent dating relationships: integrating cognitive, emotional, and peer influences. *Journal of family psychology*, 18(3), 505.

- Kluwer, E. S., & Johnson, M. D. (2007). Conflict frequency and relationship quality across the transition to parenthood. *Journal of Marriage and Family*, *69*(5), 1089--1106.
- Kuhlberg, J. A., Peña, J. B., & Zayas, L. H. (2010). Familism, Parent-Adolescent Conflict, Self-Esteem, Internalizing Behaviors and Suicide Attempts Among Adolescent Latinas. *Child Psychiatry & Human Development*, *41*(4), 425-440. doi:10.1007/s10578-010-0179-0
- Lamb, M. E. (Ed.). (2004). *The role of the father in child development*. John Wiley & Sons.
- Laursen, B., Coy, K. C., & Collins, W. A. (1998). Reconsidering changes in parent-child conflict across adolescence: A meta-analysis. *Child development*, *69*(3), 817-832.
- Lekes, N., Gingras, I., Philippe, F., Koestner, R., & Fang, J. (2009). Parental Autonomy-Support, Intrinsic Life Goals, and Well-Being Among Adolescents in China and North America. *Journal of Youth and Adolescence*, *39*(8), 858-869.
- Lieberman, M., Doyle, A. B., & Markiewicz, D. (1999). Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child development*, *70*(1), 202-213.
- McBride, B. A., & Mills, G. (1993). A comparison of mother and father involvement with their preschool age children. *Early childhood research quarterly*, *8*(4), 457-477.
- Montemayor, R. (1983). Parents and adolescents in conflict: All families some of the time and some families most of the time. *The Journal of Early Adolescence*, *3*(1-2), 83-103.
- Noom, M., Deković, M., & Meeus, W. (1999). Autonomy, attachment and psychosocial adjustment during adolescence: A double-edged sword? *Journal of Adolescence*, *22*, 771-783.
- Ozdemir, Y. (2014). Research. Parent-Adolescent Conflict and Depression Symptoms of Adolescents: Mediator Role of Self-Esteem. *Dusunen Adam: Journal Of Psychiatry & Neurological Sciences*, *27*(3), 211-220. doi:10.5350/DAJPN2014270304
- Parker, J. S., & Benson, M. J. (2004). Parent-adolescent relations and adolescent functioning: Self-esteem, substance abuse, and delinquency. *Adolescence*, *39*(155), 519.
- Peterson, J. L., & Zill, N. (1986). Marital disruption, parent-child relationships, and behavior problems in children. *Journal of Marriage and the Family*, 295-307.
- Prior, M., Smart, D., Sanson, A., & Oberklaid, F. (1993). Sex differences in psychological adjustment from infancy to 8 years. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *32*(2), 291-305.

- Rasmussen, P. T., & Tomm, K. (1992). Guided letter writing: A long brief therapy method whereby clients carry out their own treatment. *Journal of Strategic and Systemic Therapies*, 11(4), 1-18.
- Rohner, R. P., & Khaleque, A. (2005). Personality Assessment Questionnaire (PAQ): Test manual. In R. P. Rohner & A. Khaleque (Eds.), *Handbook for the study of parental acceptance and rejection* (4th ed., pp. 187-226). Storrs, CT: Rohner Research.
- Smetana, J. G. (1988). Concepts of self and social convention: Adolescents' and parents' reasoning about hypothetical and actual family conflicts. In *Minnesota symposia on child psychology* (Vol. 21, pp. 79-122).
- Smetana, J., & Gaines, C. (1999). Adolescent- parent conflict in middle- class African American families. *Child Development*, 70(6), 1447-1463.
- Tamm, A., Tõnissaar, M., Jaani, J., & Tulviste, T: (2016). Associations between adolescent boys' and girls' psychological adjustment and behavior in school. Avaldamiseks saadetud käsikiri.
- Thornton, A., Orbuch, T. L., & Axinn, W. G (1995). Parent-child relationships during the transition to adulthood. *Journal of Family Issues*, 16, 538-564.
- Veneziano, R. A. (2000). Perceived paternal and maternal acceptance and rural African American and European American youths' psychological adjustment. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 123-132.
- Veneziano, R. A., Rohner, R. P. (1998). Perceived paternal acceptance, paternal involvement, and youths' psychological adjustment in a rural, biracial southern community. *Journal of Marriage and the Family*, 60, 335-343.

Lisad

Lisa 1. Vanemate nõusoleku leht

Lugupeetud lapsevanem,

Käesolevaga soovime saada teilt nõusolekut lapse osalemiseks Tartu Ülikooli uurimuses, mis puudutab lapse suhteid ja psühholoogilist tervist. Uurimus viiakse läbi neti teel ning on anonüümne. Andmete kasutamine edaspidi toimub konfidentsiaalsust silmaspidades ning ainult teaduslikel eesmärkidel. Selleks tuleb vastata lapsel kahele küsimustikule (üks psühholoogilise tervise määratlemiseks ning teine suhete kirjeldamiseks). Oma nõusoleku andmisel palume täita alljärgnevad kastid.

Mina,(kes?), luban osaleda(kellel?) käesolevas uurimuses.

Mina, Elisabeth Jänes,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose TEISMELISTE JA VANEMATE VAHELISTE KONFLIKTIDE SEOSD TEISMELISTE PSÜHHOLOOGILISE KOHANEMISEGA, mille juhendajad on Anni Tamm ja Tiia Tulviste,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **21.05.2018**